

BLIK VAN GERS

DREILEBEN

38STE EDITIE FILMFESTIVAL GENT

Blikvangers op het Filmfestival van Gent (11-22 oktober), de jaarlijkse hoogmis van de film, is het trio Belgische films in competitie en het hoofdstuk Ingmar Bergman. Aan de Zweedse maestro is behalve een retrospectieve ook een tentoonstelling gewijd. Filmmagie sprak met de artistieke leiding van het festival, én biedt een voorsmaakje aan van de schitterende expo in het Caermersklooster. — LUK MENTEN

De keuzeheren aan het woord over drieluiken, *film fleuves* en Ingmar Bergman die met 14 films en een tentoonstelling wordt herdacht. Niet één, maar drie Belgische films in competitie: BLUE BIRD, L'HIVER DERNIER en THE INVADER. Voor programmator Wim De Witte en nieuwbakken artistiek directeur Patrick Duynslaegher cinefiele aanraders. En uit Duitsland komt de trilogie DREILEBEN, drie met elkaar verbonden krimi's die tijdens een marathonprojectie worden vertoond. Wim De Witte: "Allebei zijn we enthousiast over de Belgische films. BLUE BIRD van Gust Van den Berg-

he (*Zie Interview*) vind ik een mooie, toegankelijke film, die ook zeer opvalt in het gebruik van de muziek". Patrick Duynslaegher: "THE INVADER van Vlaming Nicolas Provost (*Zie Startshots*) die in het kunstencircuit met zijn kortfilms al een reputatie heeft, is tegelijk een publieksgerichte film en een volwaardige artistieke creatie. Wat mij ook enorm bevalt, is hoe Provost Brussel in beeld brengt, waar de hoofdfiguur, een Afrikaanse migrant, terecht komt en op zo'n vijandige reacties stoot, dat hij zelf ontmenselijkt. Ook de Amerikaanse Belg John Shank die in ons land film studeerde, toont met zijn debuutfilm L'HIVER DERNIER dat hij van wanten weet inzake beelden maken". Die prent gaat

over een koppige jonge boer die tegen beter weten in de boerderij, die hij van zijn ouders erfde, poogt overeind te houden. Duynslaegher: "Alle drie zijn het films die emotioneel zijn, die je raken. Bij Van den Berghe is dat vooral een esthetische beleving. Tegelijk hebben ze alle drie visueel sterke elementen. Het zijn films met een sterke signatuur. Drie Belgische films in een competitie die maximum 15 titels telt, een zo sterke vertegenwoordiging, hebben we nog nooit gehad. Zij tonen de verscheidenheid en rijkdom van de Belgische film. Het is ook een statement. Als festival moeten we de Vlaamse en de Franstalige film, films van bij ons, de nodige steun geven als ze echt zeer goed zijn".

THE INVADER

L'HIVER DERNIER

MILDRED PEARCE

THE TURIN HORSE

A LETTER TO ELIA

MAMA AFRIKA

De Witte: “Een film die we niet over het hoofd kunnen zien, ook al in competitie, is WE NEED TO TALK ABOUT KEVIN van de Britse Lynne Ramsay, met een fantastische Tilda Swinton in de hoofdrol. Over de fout lopende relatie tussen een moeder en haar puberzoon. Een film die veel losmaakt en erg confronterend is”.

DREILEBEN bestaat uit langspeelfilms van Dominik Graf, Christian Petzold en Christoph Hochhäusler, waarin eenzelfde situatie telkens uit een andere hoek wordt bekeken. De titel van de tv-trilogie verwijst naar een fictieve plaats in het Thüringer Woud en de rode draad door de films is de zoektocht naar een uit een ziekenhuis ontsnapte veroordeelde. Duynslaegher: “Een interessant narratief experiment en een sterke samenvatting van de kwaliteiten van de huidige Duitse cinema”. Het eerste Duitse tv-net ARD dat het experiment financierde, zond eind augustus de drie films achter elkaar uit en vulde later die week nog eens drie avonden met telkens een deel van het drieluik. In Gent zijn er twee marathonprojecties voorzien, met ruime pauzes. Nog een voorbeeld van grote creativiteit bij tv-zenders en eveneens een *filmfleuve* want deze miniserie van de Amerikaanse kabelketen HBO duurt bijna 5 uur, is MILDRED PEARCE. Een nieuwe verfilming van de roman van James Cain, nu geregisseerd door Todd Haynes, met onder

andere Kate Winslet, die in 1945 al een klassieker heeft opgeleverd, in een regie van Michael Curtiz met Joan Crawford. Tv-drama gemaakt met ruim budget en grote cinematografische ambities. THE TURIN HORSE, Zilveren Beer in Berlijn, twee en een half uur lang, in zwart-wit en grijs tinten gedraaid en met een paard in de hoofdrol, is in de terminologie van Duynslaegher *cinéma pur et dur* en zijn marker, de Hongaar Béla Tarr, “een van mijn idolen, een van de laatste echte auteurs”. “Fascinerende cinema die je niet moet begrijpen. Pure esthetiek. Als je er voor ontvankelijk bent, is dat schitterend. Je kan zeggen dat het niche is, maar een festival moet het zich kunnen permitteren ook de cinefielen van de harde lijn te bedienen”.

Bij de documentaires is een van de uitschieters Martin Scorsese's A LETTER TO ELIA over wijlen filmmaker Elia Kazan. Duynslaegher: “Het is fascinerend om zien hoe Scorsese geboeid is door het feit dat kunstenaars soms hun beste werk maken (*On the Waterfront*, 1954), gebaseerd op dingen in hun leven die ethisch kunnen afgekeurd worden (Kazan verklikte collega's aan communistenjager McCarthy). Dat is wat het zo persoonlijk maakt. Je komt evenveel te weten over Scorsese als over Elia Kazan. Heel boeiend die vreemde osmose tussen beide mannen. Zeker een aanrader”. Nog een verbonden trio films vormen de muziekdocumentaire

res MAMA AFRIKA van Mika Kaurismäki over zangeres Miriam Makeba die 30 jaar lang Zuid-Afrika niet meer binnen mocht, SING YOUR SONG over artiest en activist Harry Belafonte en THE BLACK POWER MIXTAPE 1967-75. Daarin kruisen zoveel gegevens rond de strijd voor zwarte burgerrechten elkaar dat het een goed idee is ze alle drie te bekijken. En dan Ingmar Bergman. Duynslaegher: “Ik ben benieuwd hoe jonge mensen naar zijn films kijken. Mijn generatie was gehersenspoeld, maar de generatie van nu gaat die onbevungen zien, ze kent zijn oeuvre niet met films die over censuur en seks gaan. SCHAAMTE (1968) toont hoe mensen door de oorlog vernietigd worden, is actueel tot en met. Bergman had een kijk op de wereld die zijn cocon Zweden ver oversteeg. Hij was zeer universeel. In Vlaanderen werden de films van Bergman enorm gekaderd door de katholieke filmcultuur. Ik ben met Bergman opgegroeid. Maar vanaf een bepaald moment irriteerde mij de overdreven klemtoon op Bergman die naar God zoekt, terwijl er te weinig nadruk werd gelegd op het feit dat hij een groot filmmaker is. Zie je nu die films terug, dan voel je de sterkte van Bergman als cineast, een man van onvergetelijke beelden, sequenties, een soms expressionistische stijl en genadeloze close ups waarmee hij in de ziel van mensen priemt. Veel van zijn films hebben niet aan kracht ingeboet”. ✕

JOB: FILMPASSIE OVERBRENGEN

Ik ben zeer blij met deze job”, zegt kersvers artistiek directeur van het Filmfestival Gent Patrick Duynslaegher (58), “voor mij is dit het voortzetten van wat ik tot nu toe deed, maar op een andere manier. Als filmjournalist – en ik heb mij altijd in de eerste plaats filmjournalist gevoeld, ook als hoofdredacteur van Focus Knack – wou ik altijd mijn passie en enthousiasme voor film overbrengen, die passie via kritieken delen met de lezer in de hoop dat hij daar iets aan heeft, of hij het nu met mij eens is of niet. Als artistiek directeur van het Filmfestival Gent breng ik mijn passie over door films aan het festivalpubliek

aan te bieden. Mijn job zal er voorts in bestaan het filmfestival – voor mij nu al een sterk merk – verder uit te bouwen en met de ploeg waarmee je samenwerkt keuzes maken met de bedoeling de filmcultuur te bestendigen en mensen die van film houden een zo breed mogelijke waaier aan te bieden, met ook alle evenementen daar rond. Dat alles in de context van constante veranderingen, zowel maatschappelijk als technologisch, in de media en in de entertainmentsector. Er zijn gigantische verschuivingen aan de gang, denk maar aan de digitalisering, maar ook de manier waarop mensen entertainment consumeren”. Op de vraag of het schrijven van filmkritiek een

afgesloten hoofdstuk is, antwoordt Duynslaegher: “Ik moet mij nu inwerken, er komt veel op mij af, dus ik heb nu geen tijd en zin om daarbuiten nog kritieken te schrijven. En als het ooit zou terugkomen, dan zal het niet in dezelfde vorm zijn omdat ik in deze functie toch meer diplomaat moet zijn. Ik ben in oude films geïnteresseerd en het kan best dat ik later occasioneel dingen zal schrijven van filmhistorische aard. Maar in elk geval denk ik daar nu niet aan omdat ik mij volledig hier op wil concentreren. Binnen het festival kan ik mij ook op andere manieren met film uitleven. Er zijn nog andere vormen van communiceren over film dan filmkritiek”. ✕

EXPO INGMAR BERGMAN

DEUTSCHE KINEMATHEK © MARIAN STEFANOWSKI

Over leugen en waarheid

Ontzag en respect kunnen verlamvend werken op elke mogelijke respons of dynamiek. Dat was een reëel gevaar dat dreigde voor een overzichtstentoonstelling, die via Berlijn nu ook in Gent aanmeert, over leven en werk van een van de grootste regisseurs uit de filmgeschiedenis, zoniet de allergrootste: de Zweedse filmer Ingmar Bergman (1918-2007). — HUGO BERNAERS

In 1997 werd Ingmar Bergman op het Filmfestival van Cannes gelauwerd met de 'Palm van de palmen' als 'beste filmregisseur aller tijden'. Het allerergste wat hem nu, na zijn dood, vier jaar geleden zou kunnen overkomen is dat hij als de ongenaakbare, on-aantastbare grootmeester zou worden beschouwd. Dat zou voldoende zijn om elke dialoog te verstikken. Als deze groots opgezette tentoonstelling één verdienste heeft, dan is het wel dat deze klip met verve werd omzeild. Nooit eerder is de uitermate intrigerende persoon van Ingmar Bergman zo verrassend, speels en veelzijdig belicht. Nooit eerder ook werd in die mate toegang verleend tot persoonlijke documenten, notities bij filmscenario's, brieven, dagboekfragmenten, schetsen en getuigenissen uit zijn onmiddellijke omgeving, die Bergman in 2002, enkele jaren voor zijn dood, had nagelaten aan de Ingmar Bergman Stichting, inmiddels in het Unesco Werelderfgoed opgenomen. Voor het eerst kon uitgebreid uit deze rijke bron worden geput door

de curatoren Nils Warnecke en Kristina Jaspers, die privé-documenten nog konden aanvullen met grote hoeveelheden ander materiaal (setfoto's, kostuumontwerpen, maquettes en allerhande rekvisieten), beschikbaar gesteld door onder meer het AB Svensk Filmindustri, het Swedish Film Institute en het Svenska Institutet.

Het motto van de tentoonstelling, 'over leugen en waarheid', werd gehaald uit een bij uitstek dubbelzinnig fragment uit de autobiografie van Bergman 'Mijn leven':

"Ik geloof, dat ik nog het best kan gedijen omdat ik mezelf tot leugenaar had gemaakt. Ik creëerde een persoon buiten mezelf die met mijn eigenlijke zelf zeer weinig te maken had. Omdat ik masker en mezelf niet uit elkaar kon houden, hadden deze beschadigingen nog gevolgen toen ik al lang volwassen was, ze beïnvloedden ook mijn creativiteit. Soms moest ik mezelf troosten met de gedachte dat hij die in leugens heeft geleefd, houdt van de waarheid".

'Leugen en waarheid' dus, maar de oppositie had evengoed in andere termen verwoord kunnen worden: droom en werkelijkheid, of herinnering en fantasie. Bij Bergman is het nooit een of-of maar een en-en verhaal. Het werk van Bergman dat nagenoeg 70 productieve levensjaren omvat werd in de tentoonstelling tot zijn essentie herleid via een parcours van een zevental chronologisch/thematische hoofdstukken: 'Proloog', 'Zoektocht', 'Kunstenaar', 'Geloof', 'Fårö', 'Verhoudingen' en 'Resume'.

Ingmar Bergman werd op 14 juli 1918 geboren in Uppsala als zoon van een Lutherse predikant die in een strikte discipline geloofde om zijn kinderen op te voeden. Al vrij jong pogde hij om op elke manier aan deze gruwelijke wereld te ontsnappen. Toen hij zeven jaar oud was ging hij al stukjes film aan elkaar plakken en enkele jaren later toen hij voor het eerst naar een toneelvoorstelling was geweest, begon hij met poppen een eigen theaterstuk te monteren. Hij was niet eens 10 jaar toen hij in 1927 zijn verzameling tinnen soldaatjes voor een

kinematograf ruidde, waarmee hij zijn verbeelding de vrije loop kon geven. Dromen en fantasie creëerden een wereld waarin het heel wat prettiger toeven was. In *Fanny och Alexander* (1982) ging de regisseur minutieus in zijn kinderbelevissen op. Zelfs het interieur van zijn grootmoeders huis werd voor deze film nauwkeurig gereconstrueerd.

Als jonge volwassene weet Bergman niet te kiezen tussen een theater-, een opera- of een filmcarrière. Hij combineert ze dan maar allemaal. In Stockholm schrijft hij een eerste eigen theaterstuk (Kaspers Död, 1942), ensceneert een briljante Macbeth van Shakespeare, sluit aan bij de Koninklijke Zweedse Opera en wordt medewerker aan de filmscenario-afdeling van het Svensk Filmindustri, waar Alf Sjöberg in 1944 zijn scenario *Hets* verfilmt. Hij wordt intendant van het stadstheater van Helsingborg, en debuteert enkele jaren later ook als filmregisseur met *Kris* (1946), het verhaal van een liefdesaffaire die tragisch afloopt. Zijn eerste films in de jaren 40 zijn in feite stijl oefeningen, imitaties van buitenlandse voorbeelden zoals *Hamnstad* (1948, naar het Italiaanse neo-realisme) en *Fångelse/De gevangenis* (1949, naar het Duitse film-expressionisme).

In het begin van de jaren 50, op het moment dat hij het stadstheater van Malmö gaat leiden, verzamelt hij een vast ensemble jonge en zeer getalenteerde acteurs om zich heen met onder andere Max von Sydow, Bibi Andersson, Ingrid Thulin en Harriet Andersson. In de winter is hij bezig met zijn theaterwerk en de voorbereidingen van een filmscenario voor de zomermaanden. Nagenoeg elk jaar heeft hij een film klaar, in deze beginjaren vooral rond het thema van de rol van de kunstenaar in de maatschappij, wisselend tragisch en onbegrepen of magisch en succesvol, subliem samengebracht in *Gycklarnas afton/De nacht van een clown* (1953). Ook internationaal begint er erkenning te komen. Bergmans films krijgen de hoogste prijzen op de belangrijkste filmfestivals: *Sommarnattens leende/Glimlach van een zomernacht* (1955), de Gouden Palm in Cannes, en *Smultronstället/Wilde aardbeien* (1957) de Gouden Beer in Berlijn. Amerika zou wat later volgen met in 1961 de eerste Oscar van beste buitenlandse film voor *Jungfrukällan/De maagdenbron*.

Det sjunde inseglet/Het zevende zegel (1957) markeert de overgang van zijn gepassioneerde interesse voor het lot van de kunstenaar naar dat van de Godzoeker. Max von Sydow speelt schaak met de Dood en dialogueert zo rechtstreeks met God zelf. Zelf catalogueert Bergman drie van zijn volgende films uit begin de jaren 60 als zijn 'Geloofstrilogie'. In *Såsom i en spegel/Als in een duistere spiegel* (1961) vecht Harriet Andersson met haar schrikbarende godsdemonen. In *Nattvardgästerna/Avonddmaalsgasten* (1963) raakt Gunnar Björnstrand zijn geloof kwijt, en in *Tystnaden/Het zwijgen* (1963) zitten Gunnel Lindblom en Ingrid Thulin volledig vast in een goddeloze, bezette stad. Het is in deze periode uit de carrière van Ingmar Bergman dat de Vlaamse Jezüiet en filmpater Jos Burvenich (1914-2002) een intense briefwisseling met de Zweedse meester onderhield. Curator

Nils Warnecke van de tentoonstelling gaat nog na of uit de 25 Franstalige brieven van Burvenich en de 12 beschikbare Engelstalige antwoorden van Bergman een relevante selectie voor Gent kan worden gemaakt. Deze briefwisseling en het introduceren dankzij Burvenich van het oeuvre van Bergman via talloze filmfora in heel Vlaanderen zouden het onderwerp kunnen zijn voor een heel interessante studie.

De opnames van *Såsom i en spegel* hadden Bergman in contact gebracht met Fårö, een klein geïsoleerd eiland aan de oostkust van Zweden, iets ten noorden van Gotland, uitsluitend te bereiken met het vliegtuig of de auto en een dubbele ferry-overzet. De rust en het isolement maakten van het eiland de ideale locatie voor diepgravende psychologische studies zoals *Persona* (1966) en *Skammen/Schaamte* (1967). Uiterekend op dat afgelegen eiland richt Bergman in 1968 zijn eigen productiehuis op, Cinematograph AB, om in alle rust aan vele van zijn latere projecten te kunnen schrijven, onder meer *Scener ur ett aktenskap/Scènes uit een hu-*

welijk (1973), maar ook voor andere regisseurs. Het is op zijn geliefde Fårö dat Bergman zich na het bejubelde autobiografische epos *Fanny och Alexander* (1982) zou terugtrekken, en waar hij ook gestorven en begraven is.

Jarenlang had Bergman samengewerkt met een vaste kern van medewerkers. De redenen om sommigen na verloop van tijd in te wisselen zijn moeilijk te doorgronden. Gunnar Fischer (1910-2011) was jarenlang vaste cameraman geweest maar werd vervangen door Sven Nykvist (1922-2006). Ook de diverse relaties van Ingmar Bergman met zijn favoriete actrices zijn niet onbesproken gebleven. Bergman had inmiddels zoveel internationale erkenning dat hij zonder moeite een aantal internationaal georiënteerde producties gefinancierd kreeg, waardoor hij ook buitenlandse acteurs kon casten. *Beröringen/The touch* (1971) was een Engelstalige film over de onmogelijke liefdesverhouding tussen Elliot Gould en Bibi Andersson. *Höstsonate/Herfstsonate* (1978) gaat over de uiterst broze moeder-dochter verhouding,

DEUTSCHE KINEMATHEK ©MARIAN STEFANOWSKI

Ingrid Bergman als een gevierde pianiste in haar pijnlijke omgang met Liv Ullman, als haar weinig getalenteerde dochter.

In 1976 was Bergman een tijdlang zijn thuisland ontvlucht naar München omwille van onduidelijke belastingperikelen. In Duitsland draaide hij *Das Schlangenei/Het slangenei* (1977) en *Aus dem Leben der Marionetten/Uit het leven der marionetten* (1980), die in wezen nog weinig nieuwe zaken aan zijn imposante oeuvre hebben toegevoegd. Al bij al stond Ingmar Bergman in voor 130 theateervoorstellingen, 42 radioproducties, 23 tv-spelen en 39 langspeelfilms. Interessanter dan deze Duitse excursie zijn de briefwisselingen tussen Bergman en vele andere cultuurmonumenten, zoals bijvoorbeeld de twee getypte en verkleurde vellen waarin Woody Allen letterlijk smeekt om een antwoord, of die van Federico Fellini en Stanley Kubrick. Het handschrift van Bergman is onverwacht sierlijk.

Het is verbazend om vast te stellen hoe tijdloos het werk van Bergman al die tijd gebleven is. Lang niet alle titels konden hier worden opgesomd. En ik be-

weer zeker niet dat al zijn films even geslaagd zijn, zeker sommige komedies niet. Maar anderzijds blijkt wel dat Bergman met zijn universele werken het bij het rechte eind had in de jaren 60 toen vele critici hem verweten niet mee te gaan met zijn tijd, toen engagement en flower power de norm waren. Die periode is onherroepelijk voorbij. Het werk van Bergman overleeft moeiteloos. Dat zou nu ook moeten blijken uit de bijhorende retrospectieve op het Gents Filmfestival met een 20-tal sleutelwerken, deels met kopieën van de Brusselse Cinemathek, deels met nieuw gerestaureerde filmkopieën rechtstreeks uit het Stockholm van het Svenska Filminstitutet.

De overzichtstentoonstelling die ik in het voorjaar in Berlijn zag was een uitbreiding van de initiële tentoonstelling eind vorig jaar opgezet in Los Angeles. Voor Gent werd de tentoonstelling nog uitgebreid met een muzikaal meesterwerk dat in Berlijn buiten de mazen van het net viel: *Trollflöjten/De Toverfluit* (1975). Op een filmfestival zoals Gent dat zich specifiek richt op de muziek kon deze geniale

zijstap niet ontbreken. Het toont aan dat behalve het theater- en filmgenie dat Bergman was, ook opera en muziek hem moeiteloos afgingen.

In het voormalig klooster van de Gentse Karmelieten, nu het Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster, werd in 2006 ook al in samenwerking met het Internationaal Filmfestival van Gent een grootse expo rond Kubrick opgezet. Vijf jaar later wordt nu de volledige kerkruimte van 800m² gebruikt voor deze unieke evocatie rond de figuur van Ingmar Bergman. Met 12 doorlopende projecties, nog eens 12 flatscreens, talloze nooit gepubliceerde setfoto's en filmbeelden, naast het twintigtal originele, kleurrijke kostuums (nooit gedacht dat het narrenkostuum van Bibi Andersson in de zwartwitfilm *Het zevende zegel* roodwit kon zijn geweest), is het duidelijk dat de tentoonstelling sterk op het visuele is gericht. Jammer dat de budgettaire ruimte ontbrak om de originele Duitstalige catalogus 'Ingmar Bergman, von Lüge und Wahrheit' ook in het Nederlands te vertalen. De pancartes van de tentoonstelling zelf daarentegen zijn in het Nederlands en het Frans. Allen daarheen dit najaar, want of deze schitterende tentoonstelling na Gent ook nog één van de Scandinavische landen aandoet is hoogst onzeker. ✕

CAERMERSKLOOSTER - GENT:

Ingmar Bergman – over waarheid en leugen;
Overzichtstentoonstelling i.k.v. en m.m.v.
het Internationaal Filmfestival Gent; van
14 oktober 2011 tot en met 15 januari 2012;
alle dagen open behalve maandag, en op 25
december en 1 januari.

Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster;
Vrouwebroersstraat 6 (Patershol), 9000 Gent;
Tel: 09/269.29.10, Web: caermersklooster@oost-
vlaanderen.be, www.caermersklooster.be.

DEUTSCHE KINEMATHEK ©MARIAN STEFANOWSKI